

СТРУКТУРА І КОМПОНЕНТИ АДАПТОВАНOSTІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Стаття присвячена аналізу структури адаптованості іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах. Проаналізовані основні компоненти адаптованості, розкрито їхнє змістове наповнення.

Ключові слова: адаптованість, іноземні студенти, компоненти адаптованості.

Постановка проблеми. Оптимізація процесу включення іноземних студентів у навчальний процес вищої школи – важливе завдання, яке сприяє підвищенню престижу навчальних закладів і популяризації української освіти з кордоном. Пошук найбільш ефективних педагогічних умов адаптації актуалізує проблему вивчення результату цього процесу – адаптованості іноземних студентів, її структури і компонентів, адже визначення складників цього поняття допоможе детальніше проаналізувати, на які аспекти слід звертати увагу педагогічним працівникам підготовчого відділення вищого навчального закладу.

Аналіз попередніх досліджень. У наукових роботах вітчизняних і зарубіжних учених розглядаються різні аспекти адаптованості іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах. Дослідженню поняття «адаптованість» присвячені роботи А. А. Налчаджяна, М. І. Вітківської, І. Н. Личагіної, вивчення критеріїв і рівнів адаптованості іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах проводилося В. В. Гриценко, Д. О. Порох, А. Н. Жмиріковим, Н. Є. Завацькою, С. Ю. Родоною, А. І. Суригіним, Т. Н. Язвінською, про особливості адаптаційного процесу у вищих технічних навчальних закладах йде мова у роботах Н. Б. Булгакової, Т. І. Довгодько, А. О. Казанцевої, А. П. Корміліцина, Є. В. Степаненко. В той же час слід зауважити, що проблема визначення компонентів адаптованості іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах є недостатньо вивченою, що і зумовило вибір цієї теми.

Метою статті є дослідження структури і компонентів адаптованості іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Адаптація іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах – складний і тривалий процес, під час якого на студента впливає сукупність зовнішніх і внутрішніх факторів. Результатом цього процесу є відповідний стан, якого досягає особистість, тобто адаптованість. Для більш ретельного вивчення цього складного явища необхідно виокремити його компоненти, визначити структуру.

Приїжджаючи на навчання в нову країну, іноземні студенти змушені адаптуватися до нових культурних і соціальних умов, навчальної діяльності у вищій школі. На основі аналізу сутності даного явища та наукових джерел з означеної проблеми, у нашому дослідженні ми виділяємо такі компоненти адаптованості іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах: культурно-національний, соціально-комунікативний, діяльнісно-практичний. Розглянемо змістове наповнення кожного з зазначених компонентів, які у сукупності охоплюють провідні аспекти життя і діяльності адаптантів у нових умовах.

Культурно-національний компонент. Термін «культура» використовується для означення багатьох понять. У наукових джерелах нараховується значна кількість визначень цього терміну, які можна умовно поділити на 6 типів (за Кребером, Клакхоном): 1) описові визначення, які інтерпретують культуру як суму всіх видів людської діяльності, звичаїв, вірувань; 2) історичні визначення, які пов'язані з соціальною спадщиною суспільства; 3) нормативні визначення, які розглядають культуру як сукупність норм і правил, які організують людську поведінку; 4) психологічні визначення, в яких йде мова про особистісну адаптацію людини до середовища та про процеси навчання; 5) структурні визначення, які представляють культуру у вигляді різного роду моделей або єдиної системи взаємопов'язаних феноменів; 6) генетичні визначення, в яких робиться акцент на походженні культури [1, с. 122].

Поняття «культура» використовується для позначення: змісту суспільного життя і діяльності людей; організованої сукупності матеріальних об'єктів, ідей і образів, способів їх створення та оперування ними; стійких зв'язків між людьми і правил їхнього регулювання на основі оціночних

критеріїв, наявних у суспільстві. Культура існує у єдності трьох проявів: способів соціокультурної діяльності людини, результатів цієї діяльності і ступеня розвиненості особистості.

Кожному народу притаманна національна культура, яка складається з таких змістовних елементів, як загальнолюдський елемент, національний елемент і елемент, що синтезує два попередні елементи і слугує підґрунтям для діалогу і культурної дискусії.

До компонентів культури, що мають національно-специфічне забарвлення, належать такі: а) традиції (або стійкі елементи культури); б) побутова культура, тісно пов'язана з традиціями в) повсякденна поведінка (звички представників деякої культури, усталені в деякому соціумі норми спілкування); г) „національні картини світу», що відображають специфіку сприйняття навколишнього світу, національні особливості мислення представників тієї або іншої культури; д) художня культура, що відображає культурні традиції того або іншого етносу [5, с. 92].

Іноземні студенти є носіями національної культури своєї країни. Розпочинаючи навчання в Україні, вони відчувають «культурний шок», що спричинений зміною соціальної ролі, відчуттям втрати звичного статусу і оточення, напругою від зусиль, докладених для досягнення адаптації; відчуттям знедоленості і неповноцінності при контакті з представниками іншої культури; тривожністю, огидою або обуренням при аналізі відмінностей між культурами [11, с. 177]. Незважаючи на всю складність періоду адаптації, цей досвід не можна назвати негативним. В результаті міжкультурного контакту і зміни життєвих стереотипів відбувається особистісне зростання, поява позитивного ставлення до культурного різноманіття, формування таких якостей, як стійкість перед новими випробуваннями, терпимість до інших людей. У концепції «стресу акультурації» Дж.Беррі меншою мірою робиться акцент на негативних симптомах адаптації і наголошується на тому, що в джерелом проблем адаптантів є не власне культура, а міжкультурна взаємодія [12, с. 382].

Культурно-національний компонент адаптованості характеризує особливості міжкультурної взаємодії між:

- іноземним студентом та українською культурою, що представлена комплексом духовних та матеріальних надбань;
- іноземним студентом та носіями української культури (викладачі, українські студенти, мешканці міста);
- іноземним студентом та іншими іноземними студентами (носіями різних культур), що навчаються на підготовчому факультеті та проживають у гуртожитку.

Відбувається процес акультурації - взаємовпливу людей з певною культурою один на одного, а також результат цього впливу [9, с. 90]. Важливим результатом і метою акультурації є досягнення інтеграції культур і довгочасна адаптація до життя в чужій культурі, що характеризується відносно стабільними змінами в індивідуальній або груповій свідомості у відповідь на вимоги навколишнього середовища.

Іноземні студенти обирають одну з можливих стратегій акультурації: асиміляцію, сепарацію, маргіналізацію, інтеграцію.

Вважається, що успішність акультурації в психологічному аспекті визначається позитивною етнічною ідентичністю та етнічною толерантністю, які відповідають стратегії інтеграції.

Позитивна етнічна ідентичність у поліетнічному суспільстві має характер норми і властива переважній більшості. З одного боку, вона є умовою самостійного і стабільного існування етнічної групи, з іншого - запорукою мирної міжкультурної взаємодії в поліетнічному світі. Основою позитивної етнічної ідентичності є позитивне ставлення як до свого, так і до інших народів [4, с. 92].

Етнічна толерантність є не просто пасивною терпимістю до представників інших етнічних груп, вона передбачає наявність позитивного ставлення і активну взаємодію, відмову від нав'язування своєї точки зору однієї зі сторін. Проявом етнічної толерантності є готовність контактувати з представниками іншої етнічної групи і приймати їх такими, які вони є, при збереженні позитивного ставлення до своєї групи [4, с. 93].

Отже, культурно-національний компонент адаптованості іноземних студентів визначає такі характеристики, які впливають на рівень адаптованості іноземних студентів: вибір стратегії акультурації; готовність входження в іншу культуру; наявність етнічної ідентичності і етнічної толерантності; особливості міжкультурної взаємодії.

Соціально-комунікативний компонент адаптованості іноземних студентів.

З першого дня перебування в Україні іноземні студенти стають учасниками багатьох соціальних груп та виконують різні соціальні ролі. Вони є іноземними студентами вищого навчального закладу,

учасниками спільноти мешканців гуртожитку, членами групи друзів. Також час від часу вони стають учасниками стихійних спільнот, які спонтанно виникають і розпадаються: черга в магазині, у лікарні, пасажири в громадському транспорті. В кожній ситуації іноземні студенти виконують відповідну соціальну роль: учасника навчального процесу, друга, покупця, хворого, пасажира. Повноцінне включення в систему соціальних відносин, неможливе без оволодіння комунікативними засобами. Вивчення мови країни перебування дозволяє розширити взаємодію з новим соціокультурним середовищем, збагатити особистість новими знаннями, глибше зрозуміти систему світосприйняття людей іншої культури.

Соціальна комунікація – це обмін раціональною та емоційною інформацією, в процесі якого досягається взаєморозуміння комунікантів, погоджуються їх дії [8, с. 24]. Взаєморозуміння визначається як реальна можливість та здатність комуніканта адекватно розшифрувати отримане повідомлення й перевести сприйняту думку у власну свідомість без суттєвих втрат сенсу, закладеного в неї комунікатором. Від того, наскільки іноземний студент оволодіє засобами соціальної комунікації, залежить досягнення мети комунікації. При цьому слід відмітити, що засоби реалізації іншомовного спілкування можна розділити на дві групи: вербальні (знакова система – людська мова) і невербальні (мова жестів, поз, поглядів, дистанції спілкування). Якщо незрозуміле слово можна подивитися у словнику, або попросити пояснити, то невербальні знаки частіше усвідомлюються на рівні інтуїції, через що нерідко виникають непорозуміння.

Іноземні студенти по-різному реагують на можливість отримання нового комунікативного досвіду. Одні з них сміливо йдуть на контакт з новим іншомовним оточенням, намагаються практикувати українську мову не тільки під час занять, а й поза межами навчального закладу, інші обмежують своє коло спілкування, вступаючи у комунікацію переважно з вихідцями зі своєї країни чи регіону. Різняться і ставлення до позанавчальних заходів, які проводяться в університеті. Частина студентів вбачає у них можливість проявити свої здібності і таланти, показати переваги свого народу, для інших – це стресова ситуація, яка вимагає незвичних для них дій. Такі розбіжності зумовлені як індивідуальними особливостями кожного студента, так і рисами, притаманними певній нації.

До соціально-комунікативного компоненту адаптованості іноземних студентів можна віднести такі характеристики:

- включення у діяльність соціальних груп (студентської групи в університеті, товариства в гуртожитку);

- оволодіння засобами спілкування (вербальними і невербальними);

- вміння будувати міжособистісні відносини з іншими студентами (як іноземними, так і українськими), викладачами, місцевими мешканцями.

Діяльнісно-практичний компонент адаптованості іноземних студентів.

Основним видом діяльності студента є навчання. Процес навчання – це цілісна система, яка включає в себе мету навчання, педагогічну діяльність, діяльність студента, результат навчання. Під час входження іноземних студентів в нову освітню систему відбувається процес дидактичної (академічної) адаптації. Дидактична адаптація - це цілеспрямований процес і результат взаємодії суб'єктів навчання і нового дидактичного середовища ВНЗ, який регулюється за допомогою спеціальних дидактичних засобів і методик та забезпечує узгодження сподівань суб'єктів, їхніх можливостей та дидактичного середовища [10, с. 14].

Дидактична адаптація характеризує особливості пристосування студентів до нової системи навчання, необхідності засвоєння великого обсягу знань, аналізу наукового матеріалу. Під час дидактичної адаптації іноземні студенти стикаються з двома основними блоками проблем: 1) пов'язаними з переходом до навчання у вищій школі; 2) пов'язаними з новими культурно-освітніми традиціями, що мають національну специфіку. Процес входження в нову освітню систему супроводжується труднощами, зумовленими такими факторами: відмінностями між організацією освітнього процесу на батьківщині та у країні перебування; великим обсягом матеріалу та браком часу для його вивчення; невмінням організувати самостійну роботу; недостатнім оволодінням дидактичними вміннями і навичками; відсутністю прагнення до самоосвіти, недостатньою базовою підготовкою.

Важливе значення для успішного здійснення навчальної діяльності відіграє мотивація студентів, усвідомлення мети навчання, зв'язку навчальної діяльності з майбутньою професією.

Кращій адаптації до технічних спеціальностей сприяють такі особистісні та професійні якості, як високий рівень розвитку пам'яті, володіння мовою математичних формул і схем, спостережливість,

дисциплінованість, увага до деталей, чітке зорове, слухове, вібраційне й кінестетичне сприйняття, точність у дотриманні алгоритму дій, уміння швидко переключати увагу, реагувати на зовнішні подразники.

До діяльнісно-практичного компоненту адаптованості іноземних студентів до навчальної діяльності у вищому технічному навчальному закладі відносимо такі характеристики:

– рівень готовності до навчальної діяльності у вищій школі, базової підготовки з технічних дисциплін;

– володіння навичками самостійної навчальної діяльності;

– навчальні досягнення студентів і рівень виконання ними навчальних вимог;

– рівень сформованості уявлень про методи наукового пізнання;

– оволодіння мовою як засобом отримання професійно-значущої інформації.

Виділення компонентів адаптованості іноземних студентів є певною мірою умовним, оскільки у реальному житті вони тісно переплітаються та мають взаємний вплив.

В результаті нашого дослідження, ми дійшли до **висновку**, що структура адаптованості іноземних студентів до навчання у вищому технічному навчальному закладі складається з культурно-національного, соціально-комунікативного, діяльнісно-практичного компонентів. Була проаналізована сутність кожного з зазначених компонентів та розглянуті характеристики, які визначаються ними.

Список літератури

1. *Грушевицкая Т. Г.* Основы межкультурной коммуникации / Т. Г. Грушевицкая, В. Д. Попков, А. П. Садохин. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 352 с.

2. *Жмыриков А. Н.* Диагностика социально-психологической адаптированности личности в новых условиях деятельности и общения : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук / А. Н. Жмыриков. – Л. : ЛГУ, 1989. – 16 с.

3. *Завацька Н. Є.* Об'єктивні та суб'єктивні критерії оцінки ефективності процесу соціальної адаптації особистості / Н. Є. Завацька, І.В. Дрогозов // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – № 3(32). – 2013. – С. 110–116.

4. *Лебедева Н. М.* Теоретико-методологические основы исследования этнической идентичности и толерантности в поликультурных регионах России и СНГ / Н. М. Лебедева // Идентичность и толерантность: сб. статей. – М. : Институт этнологии и антропологии РАН, 2002. – С. 89–98.

5. *Сорокин Ю. А.* Этнопсихолінгвістика / Ю.А. Сорокин, И.Ю. Марковина, А.Н. Крюков. – М. : Наука, 1988. – 192 с.

6. *Налчаджян А. А.* Психологическая адаптация: механизмы и стратегии / А. А. Налчаджян – [2-е изд., перераб. и доп.] – М. : Эксмо, 2010. – 368 с. – (Психологическое образование).

7. *Порох Д. О.* Соціально-педагогічні умови адаптації іноземних студентів до навчання у вищих медичних навчальних закладах України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Д. О. Порох. – Луганськ, 2011. – 22 с.

8. *Почепцов Г. Г.* Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – М. : «Рефл-бук», 2001. – 656 с.

9. *Стефаненко Т. Г.* Этнопсихология / Т. Г. Стефаненко. – М. : «Аспект Пресс», 2004. – 351 с.

10. *Чернявская Т. П.* Дидактическая адаптация иностранных студентов к советскому вузу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Т. П. Чернявская. – СПб., 1991. – 20 с.

11. *Oberg K.* Cultural Shock: Adjustment to New Cultural Environments / K. Oberg // Practical Anthropology. – 1960. – № 7. – С. 177–182.

12. *Berry J. W.* Acculturative stress: The role of ecology, culture and differentiation / J. W. Berry, R. C. Annis // Journal of Cross-Cultural Psychology, 1974. – № 5. – С. 382–406.

О. Бакало

Структура и компоненты адаптированности иностранных студентов к обучению в высших технических учебных заведениях

Аннотация. *Статья посвящена анализу структуры адаптированности иностранных студентов к обучению в высших технических учебных заведениях. Проанализированы основные компоненты адаптированности, раскрыто их смысловое наполнение.*

Ключевые слова: адаптированность, иностранные студенты, компоненты адаптированности.

O. Bakalo

Structure and components of adaptation of foreign students to study in higher technical educational institutions

Summary. This article analyzes the structure of the adaptiveness of foreign students to the process of studying at higher technical educational institutions. The main components of adaptiveness are analyzed, and their semantic content is revealed.

Key words: adaptiveness, foreign students, the components of adaptiveness.